

ՆԱԽԵՊԱԶԱՐՄՈՒՆՔՆԵՐ

ԵՂԻՇԷ ՊԱՏՄԱԳՐԻ ԿԱՆՈՆՆԵՐՈՒՄ

Նշելիչ վարդապետի անուան վերադրում են մի շարք աշխատութիւններ, որ անկասկած մեղուաբան պատմաբանի մտքի և գրչի արդիւնք չեն, ալլ աւելի ուշ ժամանակում ապրող անվաւտ անձինք ցանկանալով ընդունուած սովորութեան համաձայն բարձրացնել իրենց գրուածքի արժէքը, ծածկել են իրենց անունը, աշխատութեան չափողութեամբ յուսկրելով անուանական վիշտակութիւնից սպասելիք փառքն ու պատիւը, Նիժէ հեղինակները իրենք չեն կեղծել, արտագրողները կամ ուրիշ գրադէտներ են ալլ վատ պաշտօնը կատարել. դա շատ սովորական երևոյթ էր հնում, որ կատարւում է և ալժմ միայն փոփոխուած ձևով. Հնում վերցնում տեպհականում էին լալանի հեղինակների անուններ, ալժմ դրա փոխարէն իւրացնում են ուրիշի մտքի արդիւնքը՝ փառաւորելու իրենց ոչինչ նշանակութիւն չունեցող անունները, Կեղծելու ալլ ալլանդակ սովորութիւնը միշտ մեծ դժուարութիւններ է ծնեցրել, երբ հարկաւոր է եղել մասնագիտօրէն որևէ հարց լուծել, երբ ճշմարիտը իմանալով կարելի կը լինէր անցեալի իսկական պատկեր ստանալ. Հեռուն չըդնանք, Ահա գրուած է մեր առաջ մի կանոնական գրուածք, նրա կանոններից մէկը նուիրած է Հալոց մէջ հնումը գոլութիւն ունեցող սնտոխապաշտական հաւատալիքներին, նկարագրուած են մի շարք ժողովրդական հմալութիւններ, գուշակութիւններ, որոնցից մեծ մասը և համարեա բոլորը մինչև արօր էլ անփոփոխ պահուած են մեր հասարակ ժողովրդի մէջ. Նիժէ իսկապէս կանոնի հեղինակը Նշելիչ վարդապետն է, որովհետև ալս է կանոնի վերնագիրը. «Ասհմանք և կանոնք սրբոյն Նշիշէի առ ի խրատ ամենայն որդիս մարդիւն», ապա ուրեմն մեր առաջ գրուած կը լինէր մօտ 1400 տարուալ ժողովրդական սնտոխապաշտական սովորութիւնների մի փոքր նկարագիր, Առ ալժմ չենք կարող մի որոշ բան ասել, թէ եթէ

կանոնները Նդիշէինը չեն, որ ժամանակն են գրի առնուած, բայց անհերքելի է, որ նրանք շատ հին պիտի լինեն, որովհետեւ 13-րդ դարու ձեռագրերում ընդօրինակուած են և Վենետիկի հալերը առանց վարանուելու, ընդունել են Նդիշէի անունը կրող գործերի շարքում և ի միասին հրատարակել *): Սակայն ալն ձեռագրի օրինակը որից վենետիկեցիք կատարել են իրենց հրատարակութիւնը, թերի է եղել և մեզ հետաքրքրող կանոնը մի քանի ուրիշների հետ չէ ունեցել:

Կանոնի մէջ շօշափուած են հետեւեալ խնդիրները:

ա. Բացատրուած է զանազան հիւանդութեանց պատճառները՝ ցրտից, կերակուրներից և դիւահարութիւններից. դիւահարութեանց տեսակները առաջ բերուած, բացատրուած և բարոյական խրատներով միջոց է ցուց տրուում ալդ հիւանդութիւնից առողջանալու (Ահա ալդ է տպագրածի բովանդակութիւնը, էջ 363—368):

բ. Ալլազգիների մօտ խաչ տեսնողը պէտք է գնէ, իսկ քրիստոնեաները իրաւունք չունին միմեանց վրայ խաչ ծախել կամ առնել (Ձեռ. Օրին.):

գ. Նապաստակի և մեռելոտի կենդանու միս ուտելը լանցանք է. եթէ մէկը նապաստակի միս ուտի անգիտակցաբար. նա 40 օր պիտի ապաշխարէ պահքով, եթէ գիտութեամբ՝ 2 տարի: Հոգևորականը անգիտակցաբար կերած ժամանակ երկու քառասունք պիտի ապաշխարէ, գիտակցաբար ուտելիս՝ 7 տարի:

դ. Հերձուածողները երկպառակութիւն սերմանողներ են և ալլապիսիններ կ'ենթարկուեն Աստուծոյ դատաստանին:

ե. Շատերը օգտուելով մարդկանց դիւրահաւատութիւնից, սատանայի թելադրութեամբ հնարել են շատ ստեր, որով փնասում են անմեղներին: Կանոն գրողը թւում է մոլորութեան աղբիւր ծառալող հմալքները:

զ. Նթէ ծառը մէկի մահուան պատճառ է դարձել, նրան չէ կարելի փնասել. անշուշտ առարկալ է (տես Միսթար Գօշ Դատաստանագիրք էջ 323, կան. 111):

Մեզ հետաքրքրող կանոնը 5-րդն է, որ առաջ հնք բերում անփոփոխ:

«Նա ալ չար սովորութիւն, որ ուսուց սատանայ, որով օտարացուցանէ զմարդիկ ի ճշմարիտ գիտութենէն, և ի ներքու ած կա-

*) Սրբոյ Հօրն մերոյ Նդիշէի վարդապետի մատենագրութիւնք. Վենետիկ 1859 թ. էջ 363—368:

խարդութիւն և հմալութիւն, որ են ազդարիւնք, մաքինեցւոց և վաղնորայւոց և չար աղանդոց նոցա պաշտօնեալք և աշակերտք: Եւ տեսնալ զիւացն զՋերմութիւն նոցա մտացն ի ցոյց և ի տեսիլ տան նոցա, նաև օգնութիւն, խոտտովանութիւն և զօրութիւն Աստուծոյ. կարծեցուցանեն զանձինս թէ իցեն, իսկ ի հոգւոցն շնորհաց մերկացեալ մարդիկ լուսան ի սատանալ որպէս ի զօրութիւն Աստուծոյ. և արբանեակս նորա որ են դեք լուսան՝ որպէս ի հրեշտակս Աստուծոյ. Քանզի և խաւարալին դեք կերպարանին ի հրեշտակս և ցնորեցուցանեն զանմիտս:

Ալլ և օտար և ազգի ազգի զանուանս լոգեն միմեանց և կոչեն անուանէ իշխանք և պէտք ինքեանց՝ Գարրիէլ և Միքայէլ անուամբ. Որպէս թէ պէտք և իշխանք ամենալն հրեշտակաց զոլով և անմիտ մարդիկ հաւանեալ, հաւատան սատանալի իբրև Աստուծոյ և զիւացն իբրև հրեշտակացն Աստուծոյ և անուանցն, որք կոչեն հրեշտակաց անուանց, Ալպէս չարամիտ մարդիկ ընտրութեամբ ի նոցա լարեցան և զխաւարալին խորհուրդս նոցա լուսան ի կորուստ անձանց և ամենեցուն, որք լսեն նոցա խարէութեանն և բազմացուցանեն զչար ուսումն զոր ուսան ի սատանալէ. և աշակերտեցան նոցա և եղեն իբրև զնոսա մերկացեալք ի մկրտութենէ շնորհացն. եղեն անմեկնելի բնակութիւն զիւաց, ուսեալք զչար արուեստն արբանեկացն սատանալի. Վարդապետութեամբ զիւացն զրեն զանուանս հրեշտակաց և սրբոցն Աստուծոյ. զառաքելոց և մարգարէից և ալլ բազում հոգեկորուս և օտարացուցիչս Աստուծոյ բանս լոգեն և գրեն ի քարտիս և խառն ընդ անուանս բանախաղք շինին լաւետարանէն Քրիստոսի և ի ներքս խառնին գրով, զի կենաց բանին զմահացու բանն լոծարութեամբ առնուցուն ժառանգողքն: Եւ զալստիկ գրեալ լի քարտիսիւ ծախսն և կնքեն տէրունական խաչիւ, զի զալն Աստուծոյ կարծին տղէտք և անմիտ մարդիկ հեշտասէրք, և առեալ զնին ի թապիլի՛ կապին ի բազուկս և ի պարանոցս մանկանց իւրեանց և անասնոց. ձիոց, եղանց և ոչխարաց և պահպանակս կոչեն զալն. Ալլ և ծեռածութիւն առնեն մանկանց տղալոց իւրեանց ասեն. ոչ լինիլ ի մարմինս նոցա. ալլ բքաւ բերանոց իւրեանց ձեռամբարձին զալնոսիկ ասեն. թէ լաչաղիտե՛ հիւանդացեալ է և մի առցէ դարձեալ աչառումն: Ալլ և պատ առնեն զհիւանդացեալ մանկամբն. ալլ և ընկենուռն ծակունս ի երակէ ի ջուր և արբուցանեն մանկանց և ալլոց հիւանդաց, վասնզի թէ ակն առած է կամ թէ և ալլ ոչ առնու: Ալլ և հալեն կապար և սրկանեն ի ջուր ամառնաւ և զենն ի վերալ կոծից մարդկան և ասեն. թէ դեղ է սրտաթաթի, նաև ջերմնոսի և ատամնացալի ի բացուստ արմատս ոստոց

հատանեն և ի ցիցս կապեն ի ծառս տանձող և ալ թուփս որ լինի շուրջ զսենական և ասեն թէ դեղ է ջերմնութի:

Ալ և ի ծննդեան բազում զօրութիւնս առնեն. նաև չորժամ մեռեալն հանեն ի տանէն: Ալ և ի հարսանիսն բազում հմայք վասն ճանապարհի և չորժամ առաջի աւագաց երթիցեն. նաև ի հնձանս և ի կարասիս, ալ և ի վաճառելն և ի գնելն. նաև ի հանդերձի կտրելն և ի զգնեռլն. ալ և չուղարկելն և ի հանելն ամանէն. նաև ի վերալ որսոցն. ալ և ի նարոսս երկութեան և ոստանանկութիւնս. ալ և ամենալն օրինակս արուեստիցն: Եւ ի խնդրել ջուր ունեք ի գիշերի անցուցանեն ընդ նա դանակ 4 բեռի և ալնպէս տան ըմբել. ալ և արգելուն տալ մաղ խնդրողաց կամ կրակ, Նոյնպէս և չաւրս աւելեաց է որն արգելուն տալ բան խնդրողաց: Ալ և ի գալ նորոյ տարոյն ընկնուն երկաթի կուտ և քարչն ծիր զերթ բնակողն. և առաւտուն առաքեն աղջկունս շրջել ի քարինս ի բայեալ և հալել ի ներքոյ նորա. թէ գտանի մաղ սպիտակ, ասեն թէ բախտի հասաւ առցէ ալր ալնոր. և թէ գտանի մաղ սեաւ, ասեն թէ բախտ հասաւ զոր տան օրիորդն ընդ երիտասարդի: Նաև թէ որ երկս աքաղաղն խօսի հմային. և թէ ի մալրեաց ածիցէ ձալն աքաղաղի՝ զգլուխն հատանեն:

Ալ և ամենալն արուեստաւոր ի մուտս տարւոյն արուեստս իւրեանց հմայեն. դարբինն կռանաւ մի հարկանէ զսալն առանց երկաթոյ ոստանարկ թէ մի քարչէ կրոց և բիճաներիս հար կանէ մանոցն թել մի ձգէ և տալ զսալն զի չլանաւ: Եւ ի տարեկան տօնս և եկեղեցական նուէրս բառնան բազում հմայութիւնս. ալ և ի հարկանել ժամահարին զժամանակս հմայեն: Եւ ի մտանել կամ ելանելն իւրեանց կամ օտարաց ընդ դուրս տանն՝ հմայեն: Ալ և ի լուանալ զհանդերձս կամ գլուխ արանց կամ կանանց հմայեն. խորդն ապականութեան ապրիշմաքարչն և որ գլուխ գիւթութեանց ալորիկ է հատահմայութիւն:

Արդ ալս ամենալն չարին խորհուրդք և պատրանք սատանայականք ապականագործութիւնք զհոգիս մարդկան կորուսանեն և չաւանդութենէ աստուածութեան ուրացութիւնք և ի ճշմարիտ գիտութենէ նորա օտարութիւնք: Արդ եթէ ոք ալսպիսի չար սովորութեան հաւանեցաւ և չուսոյց, չալոնապէս հեռացաւ նա Վստուծոյ և ուրացաւ զճշմարիտ աւանդութիւն և ընտանեցաւ սատանայի:

Արդ քրիստոնեալ անուն զապիսի չար սովորութիւն մի փշխեսցնն առնել ի չարանց կամ ի կանանց: Եւ որք առնեն ալադդեաց քրիստոնէից մի իշխեսցին երթալ ի նոցա գիւթսն, կամ ի կալսարդսն և ի ջրուռիթսն ի գարննկէցսն և ալ հը-

մասն մասն պիտուից իւրեանց, որ կարծեցուցանեն առաջօք թէ զոչ ի նոսա խմաստութիւն և գիտութիւն զոր ոչ տնին. և ոչ օգնեն բալց միայն զալս՝ զի հեռացուցանեն զԱստուծոյ.

Արդ եթէ ոք ընկարեալ իցէ չալս չար սովորութիւնս և զըջանալ՝ մինչև ի մահ ապաշխարեացէ. և ըստին թողական արժանի լիցի. Ապա թէ մի անգամ արար տգիտութեամբ կամ եհարց ՚ի նոցանէ՝ ամ մի ապաշխարիցէ. Եւ կամ երկիցս կամ երկոս մինչև Եւրդն. աշնուհետև արհամարհանս է պատուիրանին ընդ անհաւատսն համարեցի ամենալն տամբն իւրով. Իսկ եթէ ի զղջումն եկեսցէ մինչև զմահ ապաշխարեացէ. բալց զհասակն և ժամանակն տեսցեն գիտեալանք և ալնպէս դատեսցին որպէս արժան էո:

Անհերքելի է, որ մի բան ալնքան երկար, անփոփոխ չէ մնում, ինչքան ժողովրդական հաւատալիքները. Կանոնները գրելուց մինչև ալսօր անցել է սօտ հազար տարի և զուցէ էլ աւելի, մեր ժողովուրդը ամուր կերպով պահել է իւր սնոտիապաշտութիւնները. նա հմալն է, փալն, դրացի զիմն կեանքի ամեն մի արտասովոր պատահար, քում. ուրախութեան, տխրութեան, հիւանդութեան, երկիւղի, բան փոխ տալու և տռնելու, ճանապարհորդութեան և ալն ժամանակ. եկեղեցու հալերը քարոզներով, եկեղեցական կանոններով առանց հետեանքի փորձեր են արել արմատախիլ անել ժողովրդի մտաւոր աշխարհահալեցողութեան անհրաժեշտ մաս կաղմող հաւատալիքները, բալց լոկ սպառնալիքները, հրամանները չեն ազդել և երբէք չեն ազդիլ:

Ալս փոքրիկ հատուածը մի նմուշ է, որ գտնելով Եւրոպան ձեռագրերում հրատարակեցինք:

Մ'նարող վարդապետ

